

Освітні стратегії в сучасному світі

Яке положення освітніх стратегій у сучасному світі, де межі можливостей свідомо впливати на культурне майбутнє? Відповіді на такого роду питання безпосередньо пов'язані із самим розумінням історичного розвитку нашого суспільства і всього світу як певного роду цілісності. Застосувавши добре відому напівфольклорну формулу, можна висловитися так: скажи мені, які процеси спричиняють розвиток соціуму на сучасному історичному етапі і яке місце в них займає сучасна Україна, і я скажу тобі, якою має бути в наші дні оптимальна стратегія дій у культурі та освіті.

Освітнє середовище не існує незалежно від середовища людського проживання, оскільки як суб'єкти педагогічного процесу, так і його засоби, зумовлені цим середовищем. Щодо теоретичної невизначеності в освіті, де в останнє десятиліття обговорюється безліч парадигмальних схем, то ми зупинемося на одній складовій. Це прагматична орієнтація, що стимулює споживчу активність у галузі знання й трансформує мотиваційну основу звернення до нього. На зміни у сфері пізнавальної активності вказують вітчизняні дослідники, наголошуючи, що притаманна юності природна активність виявляється лише як діяльна активність із недостатньою часткою активності пізнавальної (О. Г. Анікевіч, С. Д. Хайтун, В. І. Кудашов, Ю. А. Белов).

У чому полягає механізм перетворення пізнавальної активності в споживчу, з'ясувати це можна через постмодерністське бачення тексту, артикульованого як «тексту-насолоди», у якому принципово відсутнє трансцендентальне, що означає фіксований аксіологічний центр і в цілому стабільну структуру, але має місце стратегія розкриття, що припускає не експлікацію так званого «правильного сенсу», а простежування можливих плюральних «шляхів смислоутворення». Плюральне означування, побудоване на процедурах деконструкції знання (тексту), знаходить своє вираження в «марнославстві самосвідомості – в *для – себе – бутті*», якщо послуговуватися характеристикою Гегеля реального світу освіченості. Знання в споживацькому сенсі і ставленні до нього як до цінності, що живить марнославство, саме використовується згідно з баченням особистості успіху, бізнесу, кар'єри, благополуччя. Ідентифікація знання з тим, що буде (успіх, бізнес, кар'єра; благополуччя), доставляє насолоду й розкручує споживчі мотиви. Насправді це обертається безвідповідальністю, що межує з несамовитістю суб'єктів, що виявляються, зокрема, у прагненні здобути другу, третю вищу освіту, найчастіше просто отримати дипломи про всяк випадок, означити, вбудувати себе в систему цінностей, продиктовану поточним моментом. Освіченість, таким чином, - не більше, ніж містифікація, знакова

маніпуляція. Але це не бентежить ні того, хто означає, ні того, хто цьому сприяє (освітні технології; освітні послуги; освітній менеджмент).

Розглядаючи проблеми українського освітнього простору, не можна не вдатися до його порівняння із західним. При такому зіставленні деякі цікаві для нас ознаки постмодерну в ньому стають помітнішими і співвідносними, якщо використовувати позиції, які виявляють у нашому соціокультурному середовищі перехід до суспільства споживання.

Постмодернізм допускає рівне існування різних способів життєствердження будь-яких смаків. Можна вибирати все, що завгодно, згідно з пристрастями і бажаннями, фінансовими можливостями, спокусами та примхами. В освітньому середовищі наявна аналогічна ситуація, чому сприяють широко розкинуті мережі масової комунікації та інформації, які стимулюють інваріантний вибір, споживчу спокосу, що залучають у процес зваблювання. Зворотним боком цього процесу став стан загальної апатії, яка є реакцією на достаток інформації, на швидкість її отримання, але до яких не готові психічні ресурси особистості.

Багато теоретиків схильні стверджувати, що колишня епоха у сфері соціальних наук і в галузі освіти була пов'язана з проблемами «виробництва та революції». Постмодерністською ж долею оголошена потреба в «інформації і самовираженні». Це вже масове захоплення, яскравим сплеском якого в освіті, наприклад, є майже одночасна поява надзвичайно великої кількості незалежних навчальних закладів, що працюють за експериментальними програмами з негарантованим результатом. Сьогодні дуже багато хто захоплюється творчістю й самовираженням в освіті, в політиці та інших сферах, оголошуються натхненниками ідей. Освіта нині стає засобом самовираження, політичними й терапевтичними технологіями, і, нарівні з політикою та ЗМІ, бере участь у виставі споживання. Епоха постмодерну вносить тут свої сутнісно відмінні риси, які викликані різноманіттям форм самої освіти, плюралізмом і різноманіттям педагогічних стратегій, методів, а також власне навчань і знань. Для педагогіки стають важливими всі ідеї – *раціональні та ірраціональні, екзистенційні та прагматичні, позитивістські і феноменологічні.*

Звідси можна вивести певну «схему» постмодерної освіти, яка з тих же принципів фрагментарності, плюралізму, з яким нерозривно пов'язаний принцип децентрації. Це в повному розумінні «мозаїчна освіта», яка раз у раз змінює центри тяжіння і відрізняється граничною рухливістю своїх відносин і залежностей. Втілення цього феномена простежується в тій частині українського освітнього простору, який отримав назву дистанційного. Вона розгортається в ліберальному просторі Інтернету і фактично

позбавлена того єдиного та основного центру, навколо якого обертається все соціальне життя й соціалізується особистість.

А як же організовується інший простір, слідуючи демократичним і плюралістичним принципам? Один із принципів – «споживча спокуса». Ж. Липовецькі міркує про цей предмет у такій тональності: «постіндустріальному суспільству дали назву товариства послуг, але скажемо прямо, що саме вільні послуги до самих основ стрясають старі порядки, коли ходили по струнці, причому відбувається це не завдяки революційним силам, а завдяки солодким хвилям зваблювання. Не будучи строго окресленим межами особистісних відносин, зваблювання стало повсюдним і прагне регулювати споживання, організації, інформацію, освіту, звичаї. Відтепер усе життя суспільства перебуває під диктатом нової стратегії, що ламає виробничі відносини заради апофеозу відносин зваблювання» [1].

Як вказує соціолог – постмодерніст Зигмунд Бауман, «час начальницьких кабінетів, у яких народжувалися всеосяжні плани, в ім'я яких від кожного можна вимагати слухняності й узгодженості дій, відходить у минуле разом з епохою модерну. Світ більше не можна моделювати як об'єкт адміністрування, який оглядається з висоти столу генерального директора» [2]. Можна продовжити в дусі постмодерну, що генеральній в недавньому минулому рушійній опозиції «світоч – неук» у сфері дидактичної освіти також відводиться лише певне скромне місце на освітньому небосхилі. А як же організовується інший простір, слідуючи демократичним і плюралістичним принципам? Один із принципів – «споживча спокуса». Ж. Липовецькі міркує про цей предмет у такій тональності: «постіндустріальному суспільству дали назву товариства послуг, але скажемо прямо, що саме вільні послуги до самих основ стрясають старі порядки, коли ходили по струнці, причому відбувається це не завдяки революційним силам, а завдяки солодким хвилям зваблювання. Не будучи строго окресленим межами особистісних відносин, зваблювання стало повсюдним і прагне регулювати споживання, організації, інформацію, освіту, звичаї. Відтепер усе життя суспільства перебуває під диктатом нової стратегії, що ламає виробничі відносини заради апофеозу відносин зваблювання» [1].

Зваблювання входить у життєву стратегію Нарциса, розкриваючи механізм персоналізації, являє собою відтінок недоконаної дії до поняття «спокуса». Реалізація спокуси, як мислиться, вимагає коштів, що виступає відстрочкою в реальності. Освітній простір наближається до видового різноманіття, втілює нові соціокультурні реальності й перетворюється в соціальний простір нового типу. У лексиці освітніх систем з'явилося поняття «освітні послуги». На розкриття споживчих властивостей освітніх послуг спрямовані технології, інноваційний пошук, «об'єктивація» контролю знань, стиль

відносин між суб'єктами педагогічного процесу. Внаслідок цього домінуюче місце займає гра «Вибери мене» і вона на сьогодні – єдина, помітна технологія в освітньому закладі. Вона формує в людини уявлення про можливості навчатися чому завгодно, як завгодно, коли завгодно і безвідносно до здібностей або схильностей. Це прояв гедоністичної ментальності, про надмірне розростання якої в суспільстві споживання багато було написано. Вона звільняє людину від співвіднесення можливостей, що виходять від неї самої.

Отже, ми маємо діагноз переходу до суспільства постмодерну, сформульований низкою дослідників як системна криза, що виявляється в зростаючій байдужості суспільства в цілому до своїх інститутів, через перебільшену персоналізацію (нарцисизм) його індивідуумів, що, у свою чергу, є наслідком ствердження гедоністичної та споживчої ментальності.

Література

1. Липовецки, Ж. Эра пустоты / Ж. Липовецки. – СПб, 2001. – 330 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество [Текст] / З. Бауман. – М.: Логос, 2002. – 390 с.

Утюж І. Г. Освітні стратегії в сучасному світі / І. Г. Утюж // Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі. Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року: [матеріали доповідей та виступів] / ред.кол. П. Ю. Саух [та ін.]. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2015. – С. 127-129..